

SOCIJALNI STAVOVI I VRIJEDNOSTI DJECE S LAKOM MENTALNOM RETARDACIJOM

Rea Fulgosi-Masnjak

Originalni znanstveni članak

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

UDK: 376.4
Primljeno: 23.11.1992.

Sažetak

Poznavanje stavova i vrijednosti djece s lakom mentalnom retardacijom, kao i načina njihovog formiranja i razvoja od vrlo je velike važnosti u procesu rehabilitacije, te je stoga i potreba za njihovim mjerenjem dvojaka, klinička i istraživačka. Istraživanja razvoja socijalnih stavova i vrijednosti, koja su do sada provedena, ukazuju na činjenicu da je razvoj nekih stavova i vrijednosti povezan s kognitivnim razvojem i emocionalnom zrelošću djeteta.

Ovo istraživanje je provedeno na uzorku od $N = 66$ -ero djece s lakom mentalnom retardacijom, oba spola u dobi od 7 do 11 godina. U svrhu utvrđivanja socijalnih stavova i vrijednosti djece s lakom mentalnom retardacijom korištena je SSV Skala stavova i vrijednosti (Stančić, 1985). Dobiveni rezultati pokazali su samo djelomičnu, ali statistički značajnu povezanost ukupnog rezultata na SSV Skali s kognitivnim statusom djeteta. Ovakav nalaz samo djelomično potvrđuje kognitivnu teoriju socijalnog razvoja. U djece s lakom mentalnom retardacijom potreba i želja za socijalnom pripadnošću nije različita od one u djece normalnog kognitivnog razvoja, ova djeca međutim, nemaju dovoljno razvijenu sposobnost prilagođavanja kao i vještinu ispunjenja vlastitih socijalnih potreba.

UVOD

Postoje brojne definicije stava, no možda najčešće stav definiramo kao tendenciju pozitivnog ili negativnog procjenjivanja određenog objekta i/ili simbola tog objekta od strane pojedinca (Katz, Stotland, 1959). Nadalje, stav se definira kao naučena predispozicija dosljednog ponašanja prema nekom objektu ili klasi objekata, kao neuralno stanje spremnosti reagiranja na neki objekt i/ili simbol tog objekta (English, English, 1970). Stav ima nekoliko komponenti: kognitivnu (spoznajnu), emocionalnu (osjećajnu), i motivacijsku (voljnu, konativnu), te je stoga ovisno o izraženosti pojedine komponente stav lakše ili teže mijenjati.

Razvoj stavova i vrijednosti vrlo je važan za socijalizaciju djeteta i pokazatelj je općeg razvoja djeteta. Uspješno socijalizirano dijete usvojilo je niz socijalno relevantnih oblika ponašanja. Na taj način dijete razvija socijalnu

kompetenciju, ili drugim riječima, uči se prilagođavati običajima, navikama i standardima socijalne zajednice u kojoj živi. Istraživanja su pokazala da je socijalna prilagodljivost uglavnom ovisna o iskustvu, obrazovanju, starosti, socijalnom porijeklu, osobinama ličnosti, intelektualnom statusu, ali je zbog vrlo naglašenog učenja imitacijom relativno dostupna promjenama (Gunzburg, 1968).

Socijalni stavovi i vrijednosti dvije su različite kategorije (većina autora ih razdvaja), ali im različitost nije jasna iz njihovih definicija. Vrijednosti se vrlo često definiraju kao determinante stavova, te kao trajno vjerovanje da je neki oblik ponašanja poželjniji od nekog drugog (Rokeach, 1975). Kao takve, vrijednosti imaju razrađeniju kognitivnu komponentu, te imaju i generaliziranije značenje (Katz, Stotland, 1959).

Socijalizacija se uglavnom definira kao socijalno učenje u kojem posreduje niz različitih

socijalnih struktura koje mogu biti formalne i neformalne. Formalne socijalne strukture su prvenstveno obitelji, odgojnoobrazovne ustanove, dakle, sve one strukture koje je na neki način organiziralo i sankcioniralo društvo. Neformalne se socijalne strukture formiraju na temelju osobnih afiniteta.

Upogledu procesa socijalizacije među istraživačima postoji prilično neslaganje o tome, da li je i u kojoj mjeri, socijalnost urođena ili se stječe iskustvom. Po C. Buhler, te Vigotskom, prvobitni djetetov govor je socijalan (Vigotski, 1977). Prema Goldbergu (1977) čini se da dijete posjeduje urođeni potencijal za socijaliziranost. U toku sazrijevanja taj potencijal raste. Osnovni je preduvjet socijalnog učenja komunikacija, te je stoga mjesto pojedinog djeteta na kontinuumu socijalnog razvoja u velikoj mjeri determinirano stupnjem i kvalitetom komunikacije između njega samog i njegove socijalne okoline. Pri tome je vrlo važna kvaliteta socijalnog učenja putem komunikacije i potencijal djeteta (Stančić, 1970).

U tumačenju socijalnog razvoja (socijalizacije) postoji nekoliko različitih teoretskih pristupa, koji se razlikuju po stupnju pridavanja važnosti kognitivnim faktorima u procesu socijalizacije. Tako se npr. prema biheviorističkim teorijama socijalizacija ostvaruje socijalnim učenjem na temelju modela uvjetovanja. Prema Banduri (1982) takvo učenje može biti imitacijom modela ili procesom neposrednog instrumentalnog uvjetovanja.

Prema kognitivnim teorijama presudna važnost u procesu socijalizacije pripada sazrijevanju ili maturaciji. Glavne pristalice ovih teorija su Piaget, Kohlberg i drugi, a prema njihovim tvrdnjama važnu ulogu u socijalizaciji imaju kognitivni procesi (kognitivni razvoj). Iz istraživanja provedenih u okviru ove teorije socijalnog razvoja proizašle su dosta visoke korelacije između socijalnog učenja i inteligencije (Piaget, Inhelder, 1978). Nemoguće je, međutim, tvrditi da se ove dvije vrste teorija međusobno isključuju, naprotiv one se nadopunjuju, a o svojstvima pojedinog djeteta

ovisi koji će način učenja biti izraženiji. Tako djeca s mentalnom retardacijom uče prvenstveno instrumentalnim uvjetovanjem, dok je učenje na temelju modela (učenje uvidom) manje izraženo.

Istraživanja su pokazala da kulturna deprivacija dovodi do velikih poteškoća u socijalizaciji (Feuerstein, 1979), ona uzrokuje nedovoljni razvoj kognitivnih funkcija, no u tom slučaju postoje mogućnosti za razvoj deficitarnih kognitivnih funkcija, te socijalnih stavova i vrijednosti posebnim vježbanjem.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Ovo je istraživanje provedeno s ciljem utvrđivanja utjecaja kognitivnog faktora i faktora sazrijevanja na stavove i vrijednosti djece s mentalnom retardacijom.

3. METODE ISTRAŽIVANJA

3.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku od $N = 64$ -ero djece oba spola (22 djevojčice i 42 dječaka), starosti od 9 god. do 10 god. 9 mji., s mentalnom retardacijom.

Raspon QI sve ispitane djece bio je od 48 do 84, s prosječnom inteligencijom od $QI = 70$. Za svako je dijete iz uzorka utvrđena indikacija na moždano oštećenje, Likovnim testom Bender-Gestalt.

3.2. Mjerni instrumenti

U svrhu ispitivanja socijalnih stavova i vrijednosti, korištena je Skala za ispitivanje stavova i vrijednosti (SSV skala), autora V. Stančić, 1981.

Skala se sastoji od 21 čestice, a namijenjena je za ispitivanje djece mlađe osnovnoškolske dobi. Čestice skale intencionalno ispituju stav učenika prema pripadnosti grupi, stav prema sebi, prema nekim oblicima ponašnja, prema kazni, roditeljskom autoritetu, itd., dakle Skala u cjelini mjeri socijalne a ne individualne

stavove i vrijednosti. Ovaj instrument prikladan je kako za istraživačku, tako i za kliničku upotrebu.

Likovni test Bender (1978) primjenjen je kao indikator eventualnog postojanja, odnosno nepostojanja moždanog oštećenja za svako pojedino dijete iz uzorka.

Opći upitnik je korišten za prikupljanje osnovnih podataka o pojedinom djetetu iz uzorka.

3.3. Obrada rezultata

Podaci dobiveni primjenom SSV skale, obrađeni su osnovnom statističkom analizom, te jednosmjernom analizom varijance, uz prihvaćenu razinu rizika od p manje od 5%.

Analiza dobivenih parametara provedena je statističkim paketom SPSS/PC.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

4.1. Razlike u postignuću na SSV skali u odnosu na obrazovanje roditelja

Roditelji djece ispitane ovim istraživanjem podijeljeni su u tri grupe glede svog obrazovnog statusa. U prvoj grupi bili su roditelji bez kvalifikacija, u drugoj sa srednjom stručnom spremom, a u trećoj su grupi bili roditelji s višom i visokom stručnom spremom. Grupa 1, $N = 31$, Grupa 2, $N = 25$, Grupa 3, $N = 5$. Analiza rezultata provedena je jednosmjernom analizom varijance i nije pokazala razlike u postignuću ispitanika u odnosu na obrazovni status roditelja.

Takav bi nalaz mogao biti posljedica grupiranja većine roditelja u prve dvije grupe, iz čega ne proizlazi velika razlika u njihovom obrazovanju. To znači da je većina djece iz uzorka kod kuće izložena podjednakoj kvaliteti komunikacije s roditeljima, te stoga imaju podjednake preduvjete za socijalni razvoj.

4.2. Razlike u postignuću na SSV skali u odnosu na spol ispitanika

Ispitanici iz uzorka ovog istraživanja ne razlikuju se statistički značajno na varijabli spol, te

stoga možemo zaključiti da nema razlike u socijalnim stavovima i vrijednostima između djevojčica i dječaka.

4.3. Razlike u postignuću na SSV skali u odnosu na kronološku dob ispitanika

Kao što se vidi iz Tablice 1, ustanovljena je određena razlika između prosječnog postignuća grupe ispitanika starosti do 9 godina i onog kojeg su postigla djeca iz grupe starije od 9 godina. Dobivena razlika je u korist starije grupe djece, no nije dovoljno velika da bi bila statistički značajna. Ovakvi rezultati ipak pokazuju tendenciju prema višim vrijednostima na SSV Skali s porastom kronološke dobi ispitanika. Značajno različiti rezultati starijih i mlađih ispitanika mogli bi se očekivati uz nešto veći uzorak, a možemo pretpostaviti da bi povećanje raspona dobi ispitanika dalo, također, statističku značajnost rezultatima. Naime, iako je originalno SSV skala namijenjena ispitivanju djece prosječnog intelektualnog razvoja, mlađe osnovnoškolske dobi, dakle uzrasta obuhvaćenog ovim istraživanjem, zbog usporenog razvoja djece s mentalnom retardacijom, SSV skala bi se mogla primijeniti kod nešto starije djece s mentalnom retardacijom (Stančić, 1985).

Tablica 1

Prosječne vrijednosti na SSV skali, njihova raspršenja, te F omjer i njegova značajnost za varijablu kronološka dob

Grupa 1 ispitanici starosti do 9 godina,
Grupa 2 ispitanici starosti od 9 godina,

GRUPA	\bar{X}	SD	F omjer	p
1	55.516	24.838	3.369	.712
2	67.848	28.632		

4.4. Razlike u postignuću na SSV skali u odnosu na indicirano moždano oštećenje

Tablica 2

Prosječne vrijednosti postignuća na SSV Skali, njihovo raspršenje, F omjer i njegova značajnost, za varijablu indikacije moždanog oštećenja

Grupa 1 ispitanici s indikacijom na moždano oštećenje,

Grupa 2 ispitanici bez indikacije na moždano oštećenje

GRUPA	\bar{X}	SD	F omjer	p
1	65.857	25.289	2.565	.117
2	51.692	27.376		

Prosječne vrijednosti koje su postigli ispitanici s indikacijom na moždano oštećenje i ispitanici bez indikacije na moždano oštećenje, kao što je vidljivo iz Tablice 2 nisu dovoljno različite da bi bile statistički značajne. To znači da varijabla postojanje / nepostojanje moždanog oštećenja nije utjecala na postignuće na SSV Skali u djece iz ispitnog uzorka.

4.5. Razlike u postignuću na SSV Skali u odnosu na varijablu kognitivni status ispitanika

Tablica 3

Prosječne vrijednosti postignuća na SSV skali, njihovo raspršenje, te F-omjer i njegova značajnost za varijablu kognitivni status

Grupa 1 ispitanici s QI ispod 70,
Grupa 2 ispitanici s QI iznad 70

GRUPA	\bar{X}	SD	F omjer	p
1	52.333	29.197	6.142	.0159
2	68.838	24.012		

Iz Tablice 3 vidljivo je postojanje statistički značajne razlike u postignućima na SSV skali između djece s QI ispod 70 i grupe djece s QI

iznad 70. Ovakav je nalaz u skladu s očekivanjima jer je intelektualni status jedan od vrlo važnih čimbenika u stvaranju stavova i vrijednosti.

U dosadašnjim istraživanjima, provedenim SSV-skalom, dobiveni su različiti nalazi (Stančić, 1985 b), koji također svjedoče o povezanosti razvoja socijalnih stavova i vrijednosti s razinom intelektualnog funkcioniranja. U do sada provedenim istraživanjima razvoja stavova i vrijednosti kod djece utvrđena je izraženija nekozistencija stavova i vrijednosti u osoba s nižom razinom intelektualnog funkcioniranja. Njihovi su stavovi više podložni promjenama pod utjecajem različitih faktora. Prosječne vrijednosti postignuća na SSV skali, koje su postigli ispitanici u ovom istraživanju statistički su značajno niže u grupi djece s QI ispod 70, što najvjerojatnije svjedoči o polaganijem procesu sazrijevanja socijalnih stavova i vrijednosti u djece s nižom razinom kognitivnog funkcioniranja.

5. ZAKLJUČAK

Ispitivanjem socijalnih stavova i vrijednosti na uzorku djece s mentalnom retardacijom dobiveni su rezultati koji govore u prilog teorije o stupnjevitom razvoju socijalnih stavova (Kohlberg, 1982). Za takav stupnjevit razvoj socijalnosti karakterističan je nepromjenjiv razvojni redoslijed, čiju osnovu prvenstveno čini sazrijevanje kognitivnih funkcija. Pojedinaac može svoj socijalni razvoj zaustaviti na bilo kojem stadiju razvoja, no nastavak razvoja mora teći po određenom redoslijedu.

Ispitanici s QI nižim od 70 u ovom su istraživanju postigli značajno niži rezultat na Skali za ispitivanje stavova i vrijednosti od ispitanika s QI višim od 70, što govori o vrlo važnom utjecaju kognitivnog razvoja na formiranje socijalnih stavova i vrijednosti. Nadalje, kako kognitivni razvoj ovisi o sazrijevanju intelektualnog potencijala, te o komunikaciji s okolinom i medijacijskom učenju, možemo zaključiti da su dobivene razlike i rezultat spriježen procesa sazrijevanja osoba s mental-

nom retardacijom. Iz navedenih razloga, djeca na nižem stupnju intelektualnog razvoja imaju slabije razvijene vještine za ostvarivanje želje za druženjem sa svojom socijalnom okolinom. Ona nadalje zauzimaju manje kritičan stav prema ponašanjima drugih učenika i sklonija su nezrelijem prosuđivanju socijalnih situacija. Također, su u većini socijalnih situacija spremni pomoći prijateljima, a na konfliktne situacije

reagiraju povlačenjem, te mirnim i neagresivnim ponašanjem.

No općenito se može reći da djeca s mentalnom retardacijom prosuđuju ponašanje i svoje vlastito i okoline prema posljedicama, a ne prema namjerama te su sklonija podcjenjivanju ili precjenjivanju samih sebe i drugih osoba, zbog nedovoljno izgrađene konzistentnosti vrijednosnog sustava.

LITERATURA

1. Bandura, A.: Uloga procesa učenja po modelu u razvoju ličnosti. U: Proces socijalizacije kod djece, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
2. English, H.B. and English, A.C.: A comprehensive dictionary of psychological and psychoanalytical terms, Longman, London, 1970.
3. Feuerstein, R.: The dynamic assessment of retarded performers. The learning potential, assessment device, theory, instruments and techniques, University Park Press, Baltimore, 1979.
4. Goldberg, S.: Social competence in infancy: A model of parent- infant interaction, Merrill-Palmer Quarterly, 1977, 23, 163-177.
5. Katz, D., Stotland, E.: A preliminary statement to a theory of attitude structure and change., U: Koch, S. (Ed.): Psychology: A study of a science. Vol. 3, Mc Graw Hill Book Comp., New York, 1959.
6. Kohlberg, L.: The child as a moral philosopher, Psychology Today, 1968, Vol. 2, 25-30. Prevedeno pod naslovom "Dete kao filozof morala", U: Proces socijalizacije kod djece, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982.
7. Piaget, J., and Inhelder B.: Intelektualni razvoj djeteta, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
8. Rokeach, M.: Nature of human values, Free Press, New York, 1975.
9. Stančić, V.: Skala za ispitivanje stavova i vrijednosti, (priručnik), Fakultet za defektologiju, Sveučilište u Zagrebu, 1991.
10. Stančić, V.: Adaptivni potencijal i integracija slijepih, Fakultet za defektologiju, Zagreb i Izdavački centar Rijeka, Zagreb-Rijeka, 1981.
11. Stančić, V.: Djeca s teškoćama u razvoju u redovnoj školi, Savez slijepih Hrvatske i Samoupravna interesna zajednica odgoja i osnovnog obrazovanja SRH, Zagreb 1985 a.
12. Stančić, V.: Stavovi i vrijednosti u djece normalna i usporena kognitivnog razvoja, Defektologija, 1985b, Vol. 21, 1, 31-40.
13. Vigotski, D.: Mišljenje i govor, Nolit, Beograd, 1977.

SOCIAL ATTITUDES AND VALUES IN CHILDREN WITH MILD MENTAL RETARDATION

Summary

The knowledge about social attitudes and values in mildly mentally retarded children, as well as the way of their creation is very important in the process of rehabilitation. Therefore the need for their measurement has two directions, the clinical one and the investigational one. Up to date investigations of the development of social attitudes and values is connected with the cognitive development and the child's emotional maturity.

This investigation was carried out on the sample of 66 mildly mentally retarded children, of both sexes, 7 to 11 years of age. The Scale of Attitudes and Values /SSV/, (Stančić, V. 1985) was applied in order to investigate social attitudes and values. Obtained results have shown only partial but, statistically significant connection between the total result on the SSV Scale and the cognitive theory of the social development. The need and the desire for social belonging in mildly mentally retarded children isn't different of those in children with normal cognitive development. These children do not possess sufficiently developed adaptation ability and skills for fulfilling personal social needs.